Bilim
Innovatsiya
Barqaror rivojlanish

Oktabr
№10, 2026

AGROBIZNES, FAN VA TEXNOLOGIYALAR

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON
JURNALI

Агробизнес, наука и технологии

Agribusiness, science and technology

№ 083688

ISSN:
3060-5245

Toshkent-2026

Platform & workflow by
OJS / PKP

BOSH MUHARRIR
Oblomuradov Narzullo Naimovich – i.f.d. (DSc), professor.
Bosh muharrir o'rinbosarlari:
Islamov Soxib Yaxshibekovich – q.x.f.d. (DSc), professor.
Sultonov Kamoliddin Sadriddinovich – q.x.f.d. (DSc), professor.
Farmonov To'lqin Xayitmurodovich – i.f.d. (DSc), professor.
Muharrir:
Beglayev Uchqun Xurramovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent.
Tahrir hay'atining xalqaro a'zolari:
Kusainov Xalel Xaymullayevich – i.f.d. professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)
Vilija Aleknevičienė – i.f.d. professor (Universitet Vitovta Velikogo)
Gilbert Ludwig – professor, (Jamk University of Applied Sciences)
Bobojonov Ixtiyor Baxtiyorovich – i.f.d. professor (Germaniyaning Leybnits nomidagi Markaziy Osiyoda qishloq xo'jaligini rivojlantirish instituti (IAMO))
Daiva Makutenene – professor, (Vitautas Magnus universiteti, Litva)
Xaitboyeva Nargiza Alikulovna - i.f.d. dotsent (Tojikiston davlat huquq, biznes va siyosat universiteti)
Tahrir hay'ati:
08.00.00-Iqtisodiyot fanlari:
Gulyamov Saidasror Saidaxmedovich – i.f.d. (DSc), professor;
Saidov Muxammad-Ali Xakimovich – i.f.d. (DSc), professor;
Rustamova Iroda Baxramjanovna – i.f.d. (DSc), professor;
Ochilov Ilhom Sayitqulovich – i.f.d. (DSc), professor;
Askarov Nazimjon Niyozovich – i.f.d. (DSc), professor;
Abdullayev Altinbek Yangibayevich – i.f.d. (DSc), professor;
Boltayev Abror Sayitmuradovich – i.f.d. (DSc), dotsent;
Abduvasikov Abduaziz Abdulazizovich – i.f.n. professor;
Mamadiyarov Dilshad Uralovich – i.f.n. dotsent;
Achilov Mashrab Ulug'bekovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;
Galimova Feryuza Rafikovna – i.f.n. dotsent;
Odilova Dilnozaxon Barnayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;
Yangiboyev Dilshod G'ulomovich – i.f.f.d. (PhD);
Saidova Dildora Nurmatovna – i.f.n. dotsent;
Dexkanova Nilufar Sagdullayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;
Roziqov Jahongir Mustaqim o'g'li – i.f.f.d. (PhD), dotsent;
Boltayev Nurali Shiramatovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;
Ibragimova Madina Ismoilovna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;
Javliyev Nuriddin Bektemir o'g'li – i.f.f.d. (PhD).

06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari:
Shokirov Alisher Djuraboyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;
Mardanov Husniddin Xolbozorovich – q.x.f.d. (DSc);
Abdiyev Fozil Rashidovich – q.x.f.d. (DSc);
Sattorov Maqsud Axtamovich – q.x.f.d. (DSc);
Yuldashov Nurbek Ergashovich – v.f.d. (DSc);
Xalmirzayev Dilmurad Kamilovich – q.x.f.d. (DSc), dotsent;
Namazov Ixtiyor Choriyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;
Xudayqulov Jonibek Bozarovich – q.x.f.d. (DSc), professor;
Eshonqulov Jamoliddin Saporboy o'g'li – q.x.f.d. (DSc), professor;
Abdullayev Anvar Kodirullayevich – b.f.n., katta ilmiy xodim;
Atabayev Ma'ruf Maxmudovich – q.x.f.n. professor;
Safarov Asqar Asadullayevich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;
Mustafakulov Davron Mamatqulovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;
Kasimov Botir Sadriddinovich – q.x.f.f.d. (PhD);
Akramov Umidilla Ikramdjanovich – q.x.f.n. dotsent;
Elboboyev Abdug'ani Shuxrat o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);
Muxammadov Yo'ldoshbek Akmal o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);
Maxmudova Shaxnoza Abdufattaxovna – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;
Idrisov Xusanjon Abdujabborovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent.

MUASSIS
Toshkent davlat agrar universiteti

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR
Manzil: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko'chasi, 2-uy.
Jurnalning telegram manzili:
t.me/agrobiznes_elektronjurnal
E-mail: licht-1989@mail.ru
Jurnalning rasmiy sayti:
https://www.agrobiznesjournal.uz
Tel: +(998) 93 439 30 00

JURNALNING ILMIYLIGI:

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo'yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

Elektron nashr, 1107 sahifa.
2026-yil, №10. oktabr.

Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.

MUNDARIJA

IQTISODIYOT FANLARI

KONSTANTIN IVANOVICH KURPAYANIDI
Green energy transition in Central Asia: capacity growth, technological diversification and system constraints.....11
TURSUNKULOVA GULCHIROY BURXONOVNA
Meva-sabzavotchilik korxonalarida biologik aktivlarni hisobga olishni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish.....24
MO‘MINOV ABDUVALI AKBARALIEVICH, DJO‘RAEV MUQIMJON YAQUBJONOVICH
Tritikale seleksiyasida molekulyar markerlardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi: QTL, SSR, SNP va KASP yondashuvlari asosida.....30
KARIMOV NURBEK DEXKANOVICH
Yeryong‘oq yetishtirishda oqqanotga qarshi kimyoviy himoya tadbirlarining iqtisodiy samaradorligini baholash.....43
SAYIPOV BEGZOD RAHIMOVICH
Valyuta kursi tebranishlari indeksini hisoblash va baholash.....53
KARIMOV NURBEK DEXKANOVICH
Yeryong‘oq ekinlarida o‘rgimchak kanaga qarshi kimyoviy kurash choralarining iqtisodiy samaradorligini baholash.....63
SHOMURODOV TOHIR BOYMUROD O‘G‘LI
Oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashda aholi daromadlarining o‘rni haqidagi nazariy yondashuvlar.....73
МУСТАФОКУЛОВА ЗАРИФА
Сравнительный анализ лидерства в условиях кризиса и роль молодых лидеров в развитии.....80
BOZOROVA MUHABBAT TOXTAYEVNA
Korxonalarda davr xarajatlarining iqtisodiy mohiyati, mazmuni va tasnifi.....87
RAXIMJONOVA SHOHSANAM BAXODIROVNA
Davlat-xususiy sheriklik asosida ijtimoiy soha infratuzilmasini rivojlantirishda "Value for Money" (VfM) baholash mexanizmini takomillashtirish.....95
QURBANOVA OYDIN TO‘LQIN QIZI
Ishlab chiqarish korxonalari raqobatbardoshligini baholashning integral ko‘rsatkichini shakllantirish.....101
SADIKOVA SHOHIDA OBIDQUL QIZI
O‘zbekistonda piyoz yetishtirishning iqtisodiy o‘rni va samaradorligi.....108
XAKIMOV RASHID
Oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashda sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalarning o‘rni va samaradorligi.....119
TOJIMATOV IZZATBEK IKROMALI O‘G‘LI
Don mahsulotlari ishlab chiqarish korxonalarida intellektual marketing strategiyasini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish.....133
SODIQOVA GAVHAR XAYRULLA QIZI
Xodimlarni boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligi.....142
ERGASHEV ASADBEK ULUG‘BEK O‘G‘LI, TURSUNOV G‘IYOS SUNNAT O‘G‘LI
Meva-sabzavotlarni qayta ishlashda hosil bo‘ladigan ikkilamchi resurslarni biotexnologik qayta ishlash va ulardan samarali foydalanish.....148

RASULOV XAMIDJON YAKUBOVICH
Raqamli texnologiyalar va CRM tizimlarining kichik biznesdagi o‘rni.....155
BOZOROVA MUHABBAT TOXTAYEVNA
Korxonalarda davr xarajatlarini buxgalteriya hisobini tashkil etish va uning tahlili.....168
YULDASHOV ABDUMALIK ILXOMOVICH
Ekoturizmning hududiy iqtisodiy rivojlanishga ta’sirini ekonometrik baholash.....185
YULDASHOV ABDUMALIK ILXOMOVICH
Ekoturizmning hududiy iqtisodiy rivojlanishdagi rolini baholashning nazariy-metodologik asoslari.....192
MUHAMMADIEV NAUFALBEK AZIZXON O‘G‘LI
Elektron tijoratda sun’iy intellektdan foydalanishning kichik biznes savdo hajmiga ta’siri.....202
АБДУЛЛАЕВ АКМАЛЖОН АБДУЖАЛИЛОВИЧ
Процедура нормирования частных показателей при оценке ресурсного потенциала аграрного сектора: сравнительный анализ методов и обоснование выбора.....210
XASANOVA RUXSORA RASULJON QIZI
O‘zbekistonda elektron tijoratni rivojlantirishning hududiy xususiyatlari va iqtisodiy samaradorligini oshirish.....223
UMAROVA XUSNORA DILMUROD QIZI
Orolbo‘yi mintaqasida xizmat ko‘rsatish korxonalarini moslashuvchan (adaptiv) boshqarishning ma’lumotlarga asoslangan modelini takomillashtirish.....229
АБДУЛЛАЕВ АКМАЛЖОН АБДУЖАЛИЛОВИЧ, ХОЛБЕКОВ ЖУРЪАТ АБДИНАБИЕВИЧ
Теоретико-методологические основы оценки ресурсного потенциала аграрного сектора: концептуальный подход и методика интегральной оценки.....234
UMARALIYEV DIYORBEK SHUKIRALI O‘G‘LI
Tomchilatib sug‘orish texnologiyasini joriy etishning fermer xo‘jaliklari xarajat va daromadlariga ta’siri: subsidiya samaradorligining iqtisodiy bahosi (2019–2025 yillar).....247
MIRAXMEDOVA KAMOLA
O‘zbekistonda turizm korxonalarini strategik boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish.....254
RAVSHANOVA ORZIGUL INOYAT QIZI
O‘zbekistonning xalqaro soliq tizimiga integratsiyasi: BEPS minimum standartlari va ularning milliy soliq siyosatidagi ahamiyati.....261
IRGASHEV ABBOS JUMANAZAROVICH
Anor yetishtirish va sotish qiymat zanjirida ishtirokchilarning daromadlari ulushini iqtisodiy baholash.....274
BAXADIR ADILCHAEV
Agroturizm qishloq iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish va hududlarning barqaror rivojlanish vositasi sifatida.....283
XO‘JAMOVA LATOFAT ASADULLAEVNA
Yashil iqtisodiyot sharoitida agrobiznesda innovatsion jarayonlarni boshqarishning o‘ziga xos xususiyatlari.....290
BOZOROV BOBUR HAQBERDIYEVICH
Qurilishni moliyalashtirish samaradorligiga narx omillarining ta’sirini ekonometrik baholash.....297
RAVSHANOVA ORZIGUL INOYAT QIZI
Chegaralararo soliq munosabatlari: muammolar va rivojlanish istiqbollari.....307

KILICHEV ALISHER AKRAMOVICH
O‘zbekiston kimyo sanoati aksiyadorlik jamiyatlarida mavsumiylikning moliyaviy barqarorlikka ta’siri: panel tahlil (2018–2026-yillar)……322
IRGASHEV ABBOS JUMANAZAROVICH
Surxondaryo viloyatida anor ishlab chiqarish va sotish samaradorligini oshirish imkoniyatlari……331
ЛЯМКИНА ВИКТОРИЯ АЛЕКСАНДРОВНА, НАБИЕВА АНОРГУЛ МУХАМЕТКАЗИЕВНА
Механизмы трансформации и управления предпринимательским университетом в условиях цифровой экономики……338
YUSUFALIYEV OLIMJON ABDURAXMONOVICH
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik faoliyati samaradorligini baholash metodologiyasini takomillashtirish……347
SAYITQULOV JAHONGIR ILHOMOVICH
Tijorat banklarida raqamli bank xizmatlarini takomillashtirish istiqbollari……358
KILICHEV ALISHER AKRAMOVICH
Mavsumiy moliyaviy siklni identifikatsiyalash va moliyaviy barqarorlikning mavsumiy tuzatilgan ko‘rsatkichlari (mineral o‘g‘itlar ishlab chiqaruvchi korxona misolida)……365
QODIROV ZOHIDJON ERALIEVICH
Suv resurslarini boshqarishning iqtisodiy mohiyati va tamoyillari……373
ZAFAR QODIROV ABDIVAXOBOVICH
Long-term asset valuation and accounting in Uzbekistan: a comparative analysis of national accounting standards……381
SHAVQIDINOVA DILNAVOZ
AQSH va Yevropa ittifoqi mamlakatlari organik meva-sabzavotlar sertifikatlaridagi farqlar……389
KUBAYEV DJASUR ABDUMUMINOVICH
Iqtisodiyotni raqamlashtirishda yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish omillari……395
IBODILLAYEV HABIBULLA ABDULLAYEVICH
Madaniy meros obyektlarida turizm tadbirkorligini rivojlantirish orqali aholi bandligini ta’minlash yo‘llari……401
SHAVQIDINOVA DILNAVOZ
IFOAM – organics international: organik standartlar, sertifikatlash, organik bozor va siyosat bo‘yicha statistik tahlili……407
MAYLIYEVA SADOQAT SAFAYOZOVNA
Mintaqada tadbirkorlik salohiyatidan samarali foydalanishning ustuvor yo‘nalishlari (Xorazm viloyati misolida)……413
SHIRINOV UCHQUN ABDUXALILOVICH
MHXS talablari asosida tashqi segmentar hisobotni shakllantirish metodikasi..421
ABDINAZAROV XUSAN SHAYMANOVICH, NORQOBILOVA FERUZA ABDUXOMIDOVNA
Klasterlash va infratuzilma o‘rtasidagi bog‘liqlikni ekonometrik modellashtirish……430
SA’DULLAYEVA SAYYORA NASILLO QIZI
Neft-gaz sanoati korxonalarida moddiy xarajatlarning kompleks tahlili……439
ABDINAZAROV XUSAN SHAYMANOVICH, NORQOBILOVA FERUZA ABDUXOMIDOVNA
Klasterlashni rivojlantirishning tashkiliy mexanizmlari……447

SATTAROV SHUXRAT XASANOVICH
O‘zbekistonda xizmatlar sohasining rivojlanishi va diversifikatsiya tendensiyalari.....458
KAMALKARIEVA NILUFAR XALIKBEKOVNA
Qurilish materiallari korxonalarida yangi mahsulotlarni o‘zlashtirish va sifatni oshirishning iqtisodiy samaradorligini baholash.....467
СЕЙТНАЗАРОВ БАХАДИР МУРАТБАЕВИЧ
Экономическая оценка устойчивого развития аграрного сектора в условиях дефицита водных ресурсов (на примере Республики Каракалпакстан).....475
TURDIYEV ULUG‘BEK QAYUMOVICH
Sanoat o‘sishining uzoq muddatli rivojlanish tendensiyalarini aniqlash.....484
OBLOQULOV ABDURAUF OLIMJON O‘G‘LI
Institutsional iqtisodiyot va iqtisodiy o‘sish: rasmiy va norasmiy institutlarning roli.....493
JUMANAZAROV KODIRJON SALYAYEVICH
Sanoat korxonalarida raqamli strategiyani shakllantirishning metodologik yondashuvlari.....501
NARMAMATOV IXTIYAR BAXTIYAROVICH, SHERMATOVA NARGIZA ZAFAR QIZI
Zamonaviy bozor sharoitida xizmat ko‘rsatish sohasi subyektlarining iqtisodiy barqarorligini ta’minlash strategiyalari.....512
ALIYEV AZIM TOLIB O‘G‘LI
Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatini boshqarish usullari va uslublarini takomillashtirish: nazariy-amaliy tahlil va modellashtirish.....518
ABDULLAYEVA AZIZA MURAT QIZI
Ipoteka kreditlashning nazariy asoslari va xorijiy modellari: AQSH, Germaniya, Qozog‘iston va Malayziya tajribasi.....528
YUNUSOV BEGENCH MAVLANBERDIEVICH, MINASIPOV BURXAN BAXTIYOROVICH
Suv xo‘jaligi infratuzilmasidan samarali foydalanish — iqtisodiy barqarorlikning muhim omili.....539
АЙТБАЕВА ГУЛЬЗАДА КУАНЫШБАЕВНА
Эффективные механизмы государственно-частного партнерства в сфере услуг.....546
SADIQOV ZAFARBEK ADILBEKOVICH
Banklarda likvidlik ko‘rsatkichlarini buxgalteriya hisobi ma’lumotlari asosida tahlil qilish.....554
ODILOVA DILNOZA BARNAYEVNA
Milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishda intellektual kapitalning ko‘p omilli ta’sir mexanizmini takomillashtirish.....563
IBODULLAYEV DOSTON SOBIRJON O‘G‘LI, DJURAYEV BEKZOD BEKMATOVICH
Sutchilik fermer xo‘jaliklarini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish va ozuqa bazasini rivojlantirish istiqbollari.....574
QULMATOV CHORI ANOROVICH
Korxonalar moliyasini nazorat qilishning uslubiy asoslari.....582
YAKUPOVA AYZADA NIZAMATDINOVNA
Agrar sohada barqaror rivojlanish mexanizmlarining xorijiy tajribasi va uni O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish.....590
XUDAYBERGANOV ZOXIDJON DJURAKULOVICH
Xizmat sohasida raqobatbardoshlik nazariyalari evolyutsiyasi va ularning raqamli iqtisodiyotdagi talqini.....602
XONTO‘RAYEV IBROXIM ABDIKAMOL O‘G‘LI
Oliy ta’limda sun’iy intellekt asosidagi intellektual axborot tizimlaridan foydalanish.....613

ATANIYAZOVA MAKSUDA BALTABAYEVNA
Zamonaviy texnologiyalar va innovatsiyalar davrida davlat-xususiy sheriklikning mohiyati.....622
KARIMOV JAMSHID NIZOMIDDIN O‘G‘LI
Mamlakatimiz kichik sanoat zonalarini rivojlantirishda xorij tajribasidan foydalanish imkoniyatlari.....633
JUMABOYEV DILMUROD ABDIFATTO O‘G‘LI
Quyosh va shamol elektr stansiyalari samaradorligini uch qatlamda baholash.....641
BO‘RIBAYEVA QUNDIZ MURATBAYEVNA
O‘zbekistonda fermer xo‘jaliklari mahsulotlari hajmini prognozlash: TREND modeli yondashuvi.....649
ATANIYAZOVA MAKSUDA BALTABAYEVNA
Davlat iqtisodiyotining rivojlanish evolyutsiyasida davlat-xususiy sheriklikning o‘rni va ahamiyati.....657
КЕНДЖАЕВА ДИЛДОРА ХУДАЙБЕРГАНОВНА
Объяснимый искусственный интеллект (XAI): обеспечение прозрачности и доверия пользователей в образовательных решениях — концептуальная модель.....666
IBRAGIMOV SIROJIDDIN BAXODIROVICH
Davlat ishtirokidagi real sektor korxonalarining moliyaviy holatini yuksaltirishga salbiy ta’sir etuvchi omillar, ularni bartaraf etish va moliyaviy resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari.....676
AHMEDOV SHOHJAHON
ROPO (onlayn o‘rganib, oflayn xarid qilish) effektini hisobga olgan chakana savdo marketing strategiyasini shakllantirishning metodologik asoslari.....684
ЖУМАНИЯЗОВА ДУРДОНА
Юқори тартибли операторли тенгламалар ечимларининг умумлаштирилган ХАРТОГС қаторларига ёйилмаси.....694
ISAHANOV MUSLIMJON MARIFJON O‘G‘LI
Tuproq unumdorligini oshirishni iqtisodiy rag‘batlantirishda agroekologik to‘lovlar va eko-sxemalarning ahamiyati: Yevropa ittifoqi tajribasi.....705
DEXKANOVA SHAXLOXON SAGDIYEVNA
Sabzavotchilikda biologik aktivlarni baholash va moliyaviy natijani shakllantirishni 41-son BHXS ga muvofiq takomillashtirish.....710
КАДЫРОВ АБДУКАДЫР АМАНОВИЧ
Обеспечение экономической безопасности системы корпоративного управления акционерных компаний Республики Узбекистан.....715
XUDAYAROV OYBEK ODILOVICH
Tijorat banklari biznes modellarini transformatsiya qilishda raqamli bank xizmatlarining o‘rni.....724
XUJANOV ELBEK
Oliy ta’limda LMS asosida talabalar davomati va o‘zlashtirishini monitoring qilish: amaliy yondashuv.....731
MUXAMMADSIDIQOV OTABEK DILSHODBEK O‘G‘LI
Kichik biznesda inqiroz xavfini aniqlashning moliyaviy diagnostika usullari.....740
KADIROV SAXOBIDDIN SHAROFOVICH
Investitsiyalar hisobida xalqaro standartlardan foydalanish.....748
ISAKHANOV MUSLIMJON MARIFJON UGLI
Mechanisms for economic incentives for cultivating cover crops to increase soil fertility: US experience.....754

2026-yil, oktabr.
№10-son.
ISSN: 3060-5245

SABZAVOTCHILIKDA BIOLOGIK AKTIVLARNI BAHOLASH VA MOLIYAVIY NATIJANI SHAKLLANTIRISHNI 41-SON BHXS GA MUVOFIQ TAKOMILLASHTIRISH

DEXKANOVA SHAXLOXON SAGDIYEVNA
Toshkent davlat agrar universiteti
katta o‘qituvchisi
E-mail: Shahlosagdievna@gmail.com
https://orcid.org/0009-0002-4162-0313

Annotatsiya. Maqolada 41-son BHXS (IAS 41) «Qishloq xo‘jaligi» talablarining sabzavotchilik xo‘jaliklarida hisob yuritish, xarajatlar va moliyaviy natijani shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Biologik aktivlarni sotish xarajatlari chegirilgan adolatli qiymat bo‘yicha baholash, hosilni yig‘im paytida tan olish va buning moliyaviy hisobotga ta’siri tahlil qilingan. Hisob bosqichlari va ularning moliyaviy natijadagi o‘rni sxema asosida ko‘rsatilgan. Milliy hisobdan xalqaro standartlarga o‘tish bo‘yicha takliflar berilgan.
Kalit so‘zlar: IAS 41, biologik aktiv, adolatli qiymat, sabzavotchilik, tannarx, moliyaviy hisobot.

Аннотация. В статье раскрыта роль МСФО (IAS) 41 «Сельское хозяйство» в учёте затрат и формировании финансового результата в овощеводстве. Рассмотрены оценка биологических активов по справедливой стоимости за вычетом затрат на продажу, признание урожая в момент сбора и влияние этих подходов на отчётность. Этапы учёта и их роль в формировании финансового результата показаны на схеме. Предложены рекомендации по переходу на международные стандарты.
Ключевые слова: IAS 41, биологический актив, справедливая стоимость, овощеводство, себестоимость, финансовая отчётность.

Abstract. The article examines the role of IAS 41 «Agriculture» in cost accounting and financial result formation in vegetable growing. It covers measurement of biological assets at fair value less costs to sell, recognition of produce at harvest and the effect on financial statements. The accounting stages and their role in forming the financial result are illustrated in a diagram. Recommendations for the transition to international standards are provided.
Keywords: IAS 41, biological asset, fair value, vegetable growing, production cost, financial reporting.

KIRISH

O‘zbekistonda buxgalteriya hisobini xalqaro standartlarga moslashtirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir [1; 2]. Qishloq xo‘jaligida, jumladan sabzavotchilikda, bu jarayon alohida ahamiyatga ega: hisob ob’ekti tirik organizm bo‘lib, uning qiymati sotuvdan oldin ham o‘zgaradi. Milliy hisobning an’anaviy usuli bo‘yicha xarajatlar ishlab chiqarish hisobvaraqlarida to‘planadi va foyda faqat sotilganda ko‘rinadi. Bu holat o‘sish jarayonida yaratilgan qiymatni hisobotda aks ettirmaydi. 41-son BHXS (IAS 41) aynan shu muammoni hal qilishga qaratilgan: u biologik aktivlar va hosilni baholash va hisobotda ko‘rsatish qoidalarini belgilaydi [3]. Tadqiqotning maqsadi – standartning sabzavotchilikdagi ahamiyatini ochib berish va uni amalda qo‘llash yo‘nalishlarini aniqlashdir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Qishloq xo‘jaligida adolatli qiymatni qo‘llashning imkoniyatlari va muammolari xorijiy tadqiqotlarda keng o‘rganilgan. Elad va Herbohn qishloq

2026-yil, oktabr.
№10-son.
ISSN: 3060-5245

xo‘jaligi sektorida adolatli qiymat hisobini joriy qilish amaliyotini o‘rganib, baholashdagi sub’ektivlik va bozor ma’lumotlari etishmasligini asosiy to‘siq sifatida ko‘rsatgan [4]. Herbohn va Herbohn IAS 41 talablarining o‘rmon aktivlari misolida qo‘llanish oqibatlarini tahlil qilgan [5]. O‘zbekistonlik olimlardan A.S. Boltayev biologik aktivlarni hisob obyekti sifatida tasniflash va tavsiflash masalalarini o‘rganib, ularni biznes jarayonlari va moliya-xo‘jalik faoliyatidagi harakati bo‘yicha guruhlashni taklif qilgan [7], shuningdek MHXS asosida hisobot tayyorlovchi xo‘jalik yurituvchi subyektlarda biologik aktivlarga oid daromad va xarajatlarni hisobga olish uchun alohida hisobvaraqlar taklif etgan [8]. Z.U. Mahammadiyev milliy hisob tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish maqsadida amaldagi 21-son BHMS hisobvaraqlar rejasiga biologik aktivlar uchun tegishli hisobvaraqlarni kiritishni tavsiya qilgan [9]. B.Yu. Mengliqulov esa biologik aktivlar hisobini tashkil etishda boshlang‘ich qoldiqlarning to‘g‘ri o‘tkazilishi va hisob siyosatida baholashning davrdan davrga izchilligi kabi jihatlarga e’tibor qaratish lozimligini ta’kidlagan [10].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda me’yoriy hujjatlar mazmunini [1–3; 10] tahlil qilish, xorijiy va mahalliy ilmiy adabiyotlarni umumlashtirish [4–10], milliy hisob va IAS 41 yondashuvlarini qiyosiy tahlil qilish, mantiqiy tahlil va sintez, shuningdek hisob bosqichlarini grafik modellashtirish (1-rasm) usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

IAS 41 biologik aktivlarga (o‘sib turgan o‘simliklar), yig‘im paytidagi qishloq xo‘jaligi mahsulotiga va tegishli davlat subsidiyalariga tatbiq etiladi [3]. Bir yillik sabzavot ekinlari (pomidor, bodring, sabzi, piyoz, karam) iste’mol qilinadigan biologik aktivlar hisoblanadi. Ular «hosil beruvchi o‘simliklar» (bearer plants) toifasiga kirmaydi, shuning uchun IAS 16 ga emas, IAS 41 ga bo‘ysunadi [9]. Yig‘ilgandan keyingi mahsulot (saqlash, saralash, qadoqlash) IAS 2 bo‘yicha hisobga olinadi [9]. Issiqxona, sug‘orish tizimi va texnika IAS 16 doirasida asosiy vosita hisoblanadi [9].

Biologik aktiv dastlabki tan olishda va har bir hisobot sanasida sotish xarajatlari chegirilgan adolatli qiymat bo‘yicha baholanadi (IAS 41.12) [3]. Adolatli qiymat IFRS 13 ierarxiyasi bo‘yicha aniqlanadi: ulgurji bozor narxlari, shartnoma narxlari yoki diskontlangan sof pul oqimlari [10].

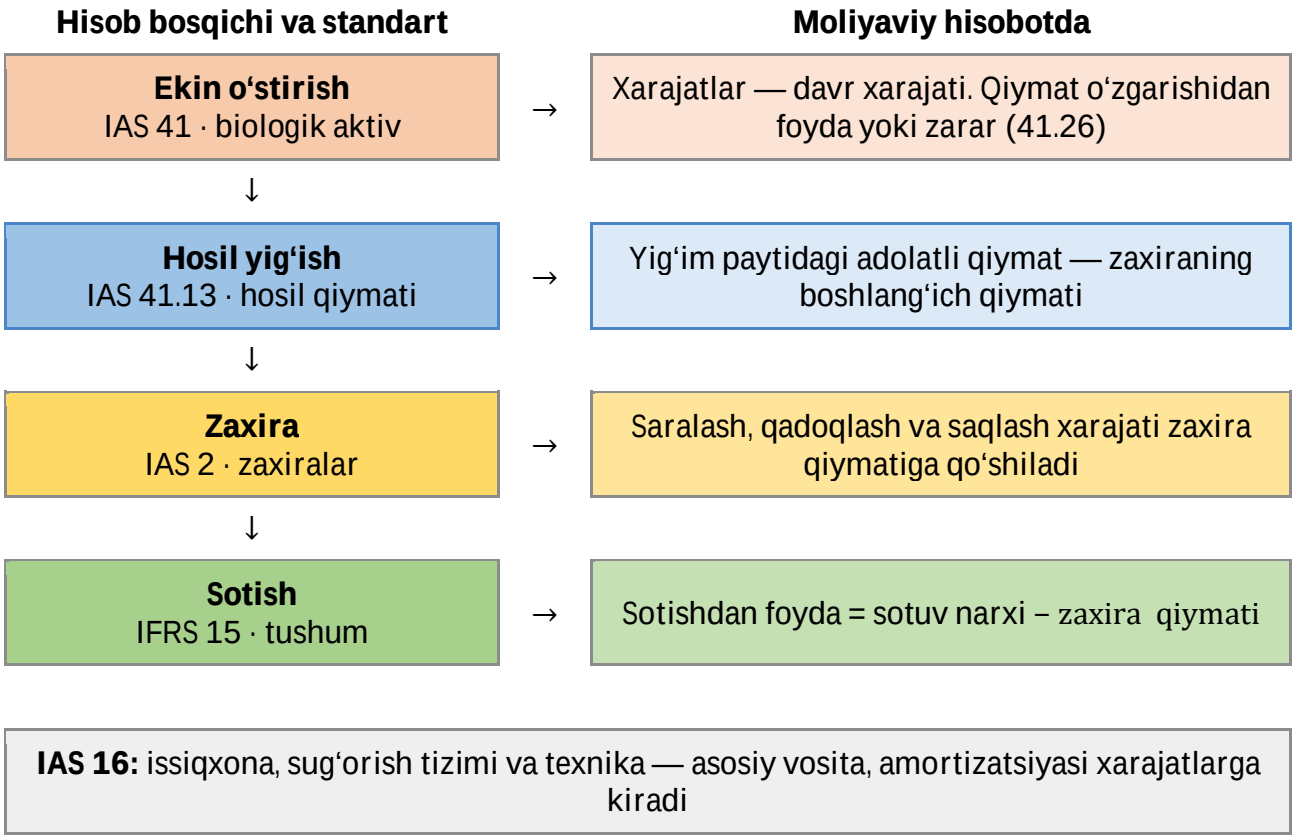
Adolatli qiymatni ishonchli aniqlab bo‘lmasa (bozor narxlari yo‘q va muqobil baholash usullari aniq ishonchsiz bo‘lsa), aktiv tannarx minus yig‘ilgan eskirish va qadrsizlanish bo‘yicha baholanadi (IAS 41.30). Bu faqat dastlabki tan olishda qo‘llanadigan istisno bo‘lib, adolatli qiymat ishonchli aniqlana boshlashi bilan shu qiymat bo‘yicha baholashga o‘tiladi [3]. Ekin o‘sishning ilk bosqichida biologik transformatsiya kam bo‘lgani uchun tannarx adolatli qiymatga yaqin bo‘lishi mumkin (IAS 41.24) [3].

Adolatli qiymat modelida urug‘, o‘g‘it, kimyoviy vositalar, mehnat haqi, sug‘orish va texnika amortizatsiyasi xarajatlari odatda sarflangan davrda xarajat

2026-yil, oktabr.
№10-son.
ISSN: 3060-5245

sifatida tan olinadi, aktiv qiymatini esa bozor bahosi belgilaydi [3]. Biroq bu yondashuv moliyaviy hisobot uchun qo‘llanadi; boshqaruv maqsadida xo‘jalik ekin, maydon va issiqxona bo‘yicha xarajatlar tahlilini yuritishda davom etishi lozim, aks holda 1 kg mahsulot tannarxi, rentabellik va rejadan og‘ishni aniqlab bo‘lmaydi.

Yig‘im paytida mahsulot sotish xarajatlari chegirilgan adolatli qiymat bo‘yicha baholanadi (IAS 41.13), bu qiymat IAS 2 bo‘yicha zaxiralarning dastlabki qiymati bo‘ladi [3; 8]. Keyingi saralash, qadoqlash va saqlash xarajatlari zaxira qiymatiga qo‘shiladi. Hisob bosqichlari va ularning moliyaviy natijadagi o‘rni 1-rasmda keltirilgan.

Manba: muallif tomonidan [3; 10] asosida tuzilgan.

1-rasm. Sabzavot hosilini hisobga olish bosqichlari va moliyaviy natijaning shakllanishi

Biologik aktivlar qiymatining o‘zgarishidan foyda yoki zarar davr foydasi yoki zararida tan olinadi (IAS 41.26) [3]. Natija quyidagicha shakllanadi:

Tushum + adolatli qiymat o‘zgarishidan foyda – davr xarajatlari – sotilgan mahsulot tannarxi = moliyaviy natija.

Tushum IFRS 15 bo‘yicha nazorat xaridorga o‘tgan paytda tan olinadi [9].

Biologik aktivga tegishli shartsiz subsidiya olinishi lozim bo‘lganda foyda yoki zararda tan olinadi, shartli subsidiya – shartlar bajarilgach (IAS 41.34–35). Biologik aktivga bog‘liq bo‘lmagan subsidiyalarga IAS 20 qo‘llanadi [3; 9].

2026-yil, oktabr.
№10-son.
ISSN: 3060-5245

Ushbu standartni qo‘llashda qulay imkoniyatlar bilan bir qatorda ayrim qiyinchiliklar ham mavjud. Ular quyidagilardan iborat:

Faol bozorning yo‘qligi – ko‘pgina mahalliy ekinlar uchun ommaviy kotirovkalar mavjud emas. Eng yaqin ulgurji bozorlar narxlaridan tuzatishlar bilan foydalanishga va ularni asoslashga to‘g‘ri keladi [4; 9];

Farazlarning subyektivligi – kutilgan hosildorlik, yo‘qotishlar, sifat va yig‘im paytidagi narx muqarrar ravishda baholanadi. Hujjatlashtirilgan usullar va prognozlarni muntazam ravishda haqiqiy ma’lumotlar asosida tekshirish zarur [4; 5];

Natija o‘zgaruvchanligi – qayta baholashdan olingan foyda narxlar va ob-havo tufayli keskin o‘zgarishi mumkin. Buni hisobot foydalanuvchilariga operatsion natijalardan alohida tushuntirish lozim [4; 5];

Hisobni takrorlash – xo‘jalik haqiqiy xarajatlar tahlilini ham, adolatli qiymat bo‘yicha baholashni ham olib borishga majbur [6];

Standartlarning qo‘llanish chegaralarini ajratish – biologik aktiv zaxiraga aylanadigan hosilni yig‘ib olish vaqtini aniq belgilash va o‘sish bilan bog‘liq xarajatlarni keyingi ishlov berish xarajatlaridan to‘g‘ri ajratish zarur [3; 9].

XULOSA

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, IAS 41 sabzavotchilikda qiymatni xarajatlar yig‘indisi bilan emas, bozor bahosi bilan o‘lchaydi va foydani biologik o‘sish bosqichida tan olishga imkon beradi [3]. Bunda xarajatlar tahlili boshqaruv maqsadida zarurligicha qoladi: tannarx adolatli qiymatning nazorat vositasi va samaradorlik ko‘rsatkichi vazifasini bajaradi. Milliy hisobda yuritiladigan xo‘jaliklar uchun hisobot sanasida tuzatish yozuvlari (transformatsiya) orqali IAS 41 ga o‘tish maqsadga muvofiq.

Bu o‘tishning samarali bo‘lishi uchun, avvalo, har bir ekin guruhi bo‘yicha adolatli qiymatni aniqlash usullari ko‘rsatilgan hisob siyosatini ishlab chiqish lozim. Siyosat ishonchli bo‘lishi uchun bozor narxlari manbalarini (ulgurji bozorlar, shartnomalar) va ularni hujjatlashtirish tartibini aniq belgilash kerak [4;9]. Prognozlarni esa hosildorlik, narxlar va yo‘qotishlar bo‘yicha faktlar bilan muntazam solishtirib, taxminlarni tuzatib borish talab etiladi. Mahalliy tadqiqotlarda ham MHXS asosida hisobot tayyorlovchi subyektlarda biologik aktivlarga oid daromad va xarajatlarni alohida hisobvaraqlarda yuritish maqsadga muvofiqligi ta’kidlanadi [7].

Baholash bilan bir qatorda boshqaruv qarorlari uchun ekinlar, dalalar va issiqxonalar bo‘yicha xarajatlarning batafsil tahlilini saqlash zarur, chunki u adolatli qiymat bilan tannarxni taqqoslashga asos bo‘ladi. Shu sababli mahsulotni yig‘ishtirish vaqti va zaxiraga topshirish tartibi aniq belgilanishi lozim: aynan shu paytda biologik aktiv IAS 2 bo‘yicha zaxiraga aylanadi [3; 9].

Nihoyat, qayta baholash samarasini operatsion foydadan farqlash uchun uni boshqaruv hisobotida alohida aks ettirish, muhim va murakkab baholashlar uchun esa mustaqil baholovchilar yoki ekspertlarni jalb qilish kerak. Bu choralar majmuasi hisobot ishonchliligini oshiradi va IAS 41 ni qo‘llashdagi asosiy

qiyinchiliklarni – bozor narxlari etishmasligi va baholash sub'ektivligini – kamaytiradi [4; 5].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 13.04.2016-yildagi O'RQ-404-son «Buxgalteriya hisobi to'g'risida»gi qonuni.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 fevraldagi PQ-4611-son «Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi qarori.

3. IFRS Foundation. IAS 41 «Agriculture» (41-son BHXS «Qishloq xo'jaligi»).

4. Elad C., Herbohn K. Implementing fair value accounting in the agricultural sector. Edinburgh: Institute of Chartered Accountants of Scotland (ICAS), 2011.

5. Herbohn J., Herbohn K. International Accounting Standard (IAS) 41: What are the implications for reporting forest assets? // Small-scale Forest Economics, Management and Policy, 2006, Vol. 5, No. 2, pp. 175–189.

6. Boltayev A.S. Biologik aktivlar hisobining uslubiy jihatlarini takomillashtirish // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2024, №1 (yanvar–fevral), 36–47-b. https://doi.org/10.55439/EIT/vol12_iss1/i4

7. Mahammadiyev Z.U. Korxonalarda modernizatsiya jarayonlari hisobi va auditini takomillashtirish: iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya. – Toshkent, 2021.

8. Mengliqulov B.Yu. Biologik aktivlarni hisobga olishda xalqaro standartlarni qo'llashning zarurati // «Raqamli iqtisodiyotga o'tish davrida buxgalteriya hisobi va auditni xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish masalalari» xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami. – Toshkent, 2020 yil 24 oktyabr, 315–318-b.

9. IFRS Foundation. IAS 2 «Inventories» (2-son BHXS «Zaxiralar»); IAS 16 «Property, Plant and Equipment» (16-son BHXS «Asosiy vositalar»); IAS 20 «Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance» (20-son BHXS); IFRS 13 «Fair Value Measurement» (13-son MHXS «Adolatli qiymatni baholash»); IFRS 15 «Revenue from Contracts with Customers» (15-son MHXS «Mijozlar bilan shartnomalar bo'yicha tushum»); IASB. Agriculture: Bearer Plants (Amendments to IAS 16 and IAS 41), 2014.

2026-yil, oktabr.
№10-son.
ISSN: 3060-5245

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СИСТЕМЫ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ АКЦИОНЕРНЫХ КОМПАНИЙ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

КАДЫРОВ АБДУКАДЫР АМАНОВИЧ
кандидат экономических наук, и.о. доцента
Ташкентский университет экономики и технологий
E-mail: abdukadir.kadirov@uztitu.uz

Аннотация. В статье исследуются актуальные проблемы обеспечения экономической безопасности системы корпоративного управления акционерных компаний Республики Узбекистан. Цель исследования – выявить ключевые угрозы экономической безопасности в механизмах корпоративного управления и разработать практические рекомендации по их устранению. Использованы нормативно-правовой, статистический и сравнительный анализ, а также метод экспертных оценок. Установлено, что по состоянию на 1 июля 2025 г. в стране функционирует 649 акционерных обществ, государство владеет долями в 242 из них (39,1%) и более чем 83% всех акций; к основным угрозам отнесены низкая информационная прозрачность, слабая защита прав миноритарных акционеров, формализм наблюдательных советов, недостаточная квалификация менеджмента и риск утечки корпоративной информации. Обоснована необходимость сохранять государственную долю не ниже 51% в стратегически значимых предприятиях при размещении их акций (IPO/SPO); предложены дополнение статьи 27 Закона «Об акционерных обществах и защите прав акционеров», разработка закона «Об экономической безопасности» и обязательное применение Кодекса корпоративного управления.
Ключевые слова: экономическая безопасность, корпоративное управление, акционерное общество, приватизация, государственная доля, Кодекс корпоративного управления, права акционеров, информационная прозрачность, IPO, Узбекистан.

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekiston Respublikasi aksiyadorlik kompaniyalari korporativ boshqaruv tizimining iqtisodiy xavfsizligini ta’minlashning dolzarb muammolari tadqiq etilgan. Tadqiqotning maqsadi korporativ boshqaruv mexanizmlaridagi iqtisodiy xavfsizlikka asosiy tahdidlarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda normativ-huquqiy, statistik va qiyosiy tahlil hamda ekspert baholash usullaridan foydalanilgan. 2025-yil 1-iyul holatiga ko‘ra mamlakatda 649 ta aksiyadorlik jamiyati faoliyat yuritishi, ulardan 242 tasida (39,1%) davlat ulushi mavjudligi va davlat barcha aksiyalarning 83% dan ortig‘iga egaligi ko‘rsatilgan; asosiy tahdidlar sifatida axborot shaffofligining pastligi, minoritar aksiyadorlar huquqlarining zaif himoyasi, kuzatuv kengashlari faoliyatidagi rasmiyatchilik, menejment malakasining yetarli emasligi va korporativ axborotning sizib chiqishi xavfi aniqlangan. Strategik ahamiyatga ega korxonalar aksiyalari IPO/SPO orqali joylashtirilganda davlat ulushini kamida 51% darajasida saqlash zarurligi asoslangan; «Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida»gi Qonunning 27-moddasini to‘ldirish, «Iqtisodiy xavfsizlik to‘g‘risida»gi qonunni ishlab chiqish va Korporativ boshqaruv kodeksini majburiy qo‘llash taklif etilgan.
Kalit so‘zlar: iqtisodiy xavfsizlik, korporativ boshqaruv, aksiyadorlik jamiyati, xususiylashtirish, davlat ulushi, Korporativ boshqaruv kodeksi, aksiyadorlar huquqlari, axborot shaffofligi, IPO, O‘zbekiston.

Abstract. The article examines current problems of ensuring the economic security of the corporate governance system of joint-stock companies in the Republic of Uzbekistan. The aim of the study is to identify the key threats to economic security in corporate governance mechanisms and to develop practical recommendations for addressing them. Legal, statistical and comparative analysis and the method of expert assessment were applied. As of 1 July 2025, 649 joint-stock companies operate in the country, the state holds stakes in 242 of them (39.1%) and owns more than 83% of all shares; low information transparency, weak protection of minority shareholders’ rights, the formal nature of supervisory boards, insufficient management qualifications and the risk of corporate information leakage are identified as the main threats. The paper substantiates the need to retain a state stake of at least 51% in strategically important enterprises when their shares are placed through IPO/SPO, and proposes amending Article 27 of the Law “On Joint-Stock Companies and Protection of Shareholders’ Rights”, drafting a law “On Economic Security” and making the Corporate Governance Code mandatory.
Keywords: economic security, corporate governance, joint-stock company, privatization, state share, Corporate Governance Code, shareholder rights, information transparency, IPO, Uzbekistan.

2026-yil, oktabr. №10-son.

Mas’ul muharrir: Beglayev Uchqun
Musahhih: Boltayev Nurali
Sahifalovchi va dizaynerlar: Normurodov Sarvar,
Sharipov Shoxruh

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Agrobiznes, fan va texnologiyalar” ilmiy-amaliy elektron jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas’ul hisoblanadi. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqolalar, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: licht-1989@mail.ru
Jurnalning telegram manzili: t.me/agrobiznes_elektronjurnal
Telefon raqami: +998939018320, +998934393000
Jurnal rasmiy sayti: https://www.agrobiznesjournal.uz

“Agrobiznes, fan va texnologiyalar” ilmiy-amaliy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo‘jaligi fanlari bo‘yicha “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxati”ga kiritilgan.

“Agrobiznes, fan va texnologiyalar” ilmiy-amaliy elektron jurnali 2023-yil 23-maydan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669225** reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №083688

Manzilimiz: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko‘chasi, 2-uy